

Seferoğlu, S. S., Doğan, D. ve Duman, D. (2011). Toplumsal buradalık algısı ve çevrimiçi ortamlarda bu algının artırılması. B. B. Demirci, G. T. Yamamoto ve U. Demiray (Ed.) içinde, Türkiye’de e-öğrenme: Gelişmeler ve uygulamalar II, Bölüm 4, ss. 37-60. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

BÖLÜM 4

TOPLUMSAL BURADALIK ALGISI VE ÇEVİRİMİÇİ ORTAMLARDA BU ALGININ ARTTIRILMASI

S. Sadi SEFEROĞLU
Hacettepe Üniversitesi,
Eğitim Fakóltesi, BÖTE Bölümü,
06800, Beytepe-Ankara
sadi@hacettepe.edu.tr

Dilek DOĞAN
Atatürk Üniversitesi,
Kazım Karabekir Eğitim Fakóltesi
BÖTE Bölümü, Erzurum
dilekdogan@atauni.edu.tr

Duygu DUMAN
Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, Ankara
duyguduman@hacettepe.edu.tr

ÖZET

Öğrenme süreçlerinde öğrenenlerin sürece etkin bir şekilde katılıyor olmaları etkili öğrenmelerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Son yıllarda geleneksel yüz yüze ortamlara çevrimiçi öğrenme ortamları da eklenmiştir. Öğrenme sürecinin yüz yüze olduğu durumlarda etkileşimi sağlamanın genellikle kolay, çevrimiçi ortamlarda ise zor olacağı düşünülür. Etkileşim konusuyla ilgili olarak özellikle son yıllarda alanyazında üstünde çokça konuşulan “toplumsal buradalık” kavramı bu duruma yeni bakış açıları getirmektedir. Toplumsal buradalık algısı, başka insanlarla toplumsal bir ortamda var olma duygusu veya kendini gösterme derecesi şeklinde tanımlanabilir. Öğrenenlerin kendi aralarındaki etkileşimin yüksek olduğu durumlarda toplumsal buradalık duygusu da yüksek olacaktır.

Toplumsal buradalık algısının yüz yüze ortamlarda yani bireylerin fiziksel olarak bir arada oldukları ortamlarda yaşanan etkileşimler sayesinde doğal olarak yüksek olacağı düşünülür. Ancak bazı araştırmacılar bu duruma şüpheyile yaklaşmakta ve fiziksel olarak bir arada olmanın toplumsal buradalık algısının varlığının garantisi olmayabileceğini ileri sürmektedirler. Öte yandan, e-öğrenme ortamlarında öğrenenler arasında; yalnızlık, yalıtılmışlık, iletişimsizlik ve bağlantıların kopukluğu gibi duyguların baskın olma olasılıkları ise daha yüksek olacaktır.

Toplumsal buradalık, öğrenenin yaşadığı doyum ve bir gruba ait olma duygusu şeklinde tanımlanabilir. E-öğrenme ortamlarına katılan bireylerin bu ortamlara yönelik tutumları, bu ortamlara duydukları güven, ortamda bulunan diğer bireylerle etkileşim düzeyleri, bireylerin kendilerini bu ortamlarda rahat hissetme durumlarını, duygularını ve düşüncelerini rahat ifade edebilme düzeylerini belirleyici olabilmektedir.

Bu çalışmada çevrimiçi ortamlarda toplumsal buradalık algısının yükseltilmesinin önemi irdelenmekte ve bu bağlamda kullanılabilir iletişim araçları incelenmektedir.

GİRİŞ

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) hızla yaygınlaşmakta ve toplumsal yaşamın her alanını etkisi altına almaktadır. Bilgi çağı olarak da bilinen ve hızlı değişimlerin yaşandığı günümüzde bilginin kapsamı, bilgiye erişim şekli ve hızı değişmekte, bilgiye erişimde yeni kanallar ortaya çıkmaktadır. Bu oluşumlar, doğal eğitim sistemlerini de etkilemektedir. Bu amaçla eğitim kurumları, bilgisayar teknolojilerinden yararlanma çabası içinde değişik uygulamalar yürütmektedirler. Öte yandan İnternet teknolojilerindeki gelişmeler birçok alanda olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da farklı yönelimlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu değişimlere ayak uydurma sürecinde eğitim sistemleri bilgiye ulaşma ve onu etkili bir şekilde kullanma becerileriyle donatılmış, teknolojiyi kullanabilen bireyler yetiştirmek için teknolojiyi eğitim programlarıyla bütünleştirmeye çalışmaktadırlar.

Öğrenme-öğretme süreçlerinde öğrenenlerin sürece etkin bir şekilde katılıyor olmaları kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Son yıllarda geleneksel yüz yüze ortamların bir parçası haline gelen çevrimiçi öğrenme ortamları yeni bakış açılarını da beraberinde getirmiştir.

Öğrenme sürecinin yüz yüze olduğu durumlarda etkileşimi sağlamanın çevrimiçi ortamlara göre daha kolay gerçekleştirilebileceği düşünülür. Etkileşim durumunu etkileyen bir dizi değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden birisi toplumsal buradalık kavramıdır. Son yıllarda alanyazında üstünde çokça konuşulan toplumsal buradalık kavramı bu duruma yeni bakış açıları getirmektedir. Toplumsal buradalık algısı, başka insanlarla toplumsal bir ortamda var olma duygusu veya kendini gösterme derecesi şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlamadan hareketle öğrenenlerin kendi aralarındaki etkileşimin yüksek olduğu durumlarda toplumsal buradalık duygusunun da yüksek olabileceği söylenebilir.

Günümüzde kullanılan bilgi ve iletişim teknolojileri ile bilgi, elektronik ortamlarda sürekli yer değiştirerek yolculuğuna devam etmektedir. Bu yolculuk eğitim-öğretim kapsamında düşünüldüğünde e-öğrenme kavramıyla karşılaşılmaktadır.

E-öğrenme, en yalın biçimde, öğretim etkinliklerinin elektronik ortamlarda yürütülmesi veya bilgi ve becerilerin elektronik teknolojiler aracılığıyla aktarılması olarak tanımlanabilir (Gülbahar, 2009). Bu bağlamda öğrenme topluluklarının da e-öğrenmeyle birlikte yeni bir döneme girmiş olduğu ifade edilebilir. E-öğrenme,, öğrencilere eğitim için sağladığı fırsatlar sayesinde geleneksel öğretimlerden daha ucuz ve etkili olmaktadır.

Herhangi bir yerde herhangi bir zamanda eşzamanlı ve eşzamansız öğrenme ortamlarına ulaşabilme olanağı sunan e-öğrenmede öğrenenin üstlendiği rol de değişmiştir. Bu bağlamda e-öğrenmenin;

- öğrenci merkezli olması,
- öğrencinin konuyu öğrenene kadar çalışabiliyor olması,
- zamanın sınırsız olması,
- herkesin kendi hızında öğrenebiliyor olması,
- anlaşılmayan bir nokta olduğunda, dünyanın öbür ucundaki bir öğretmen ve/veya öğrencilerle bağlantı kurulabiliyor olması,
- zaman ve mekan sınırlaması olmaması

gibi üstünlüklerinin yanı sıra öğrencilerin kendilerini yalıtılmış, yalnız hissedebilmeleri ve motivasyonlarının düşebilmesi gibi dezavantajlarının da olduğu söylenebilir. (Duran, Önal ve Kurtuluş, 2006).

E-öğrenme ve geleneksel sınıf ortamları arasında uygulamalar açısından temel bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel sınıf ortamlarında verilen eğitimlerde eğitimi veren kişiler eğitimi alan kişilere yüz yüze ulaşmaya çabalarlar. E-öğrenme uygulamalarında ise eğitimi alacak bireylere ulaşma işi teknolojik araçlar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Birçok e-öğrenme uygulaması karşılıklı etkileşim içerir. Örneğin, sanal sınıf uygulamalarında katılımcılar (farklı fiziksel ortamlarda olsalar da) bir sanal sınıfta buluşarak birlikte eğitim alabilirler (Enocta, Tarihsiz). Bu tür ortamlarda öğrenci konuyu anlamadığı zaman, iletişim araçları ile öğretmen ve diğer öğrenciler ile bağlantı kurabilir. Bu sayede fiziksel olarak çok uzak bir yerde bulunan kişilerin deneyimlerinden yararlanılabilir. Ancak geleneksel eğitim ortamlarında bu tür etkileşimler çok sınırlıdır (Duran, Önal ve Kurtuluş, 2006).

Her türlü öğrenme etkinliğinde kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi için etkileşimin önemli olduğu bütün uzmanların üstünde fikir birliğinde oldukları bir gerçektir. E-öğrenme etkinliklerinin etkili olabilmesi için de anahtar kavramın etkileşim ve iletişim olduğu söylenebilir. Holmberg (1995), öğrenme ortamlarında öğrenmelerin, öğrencilerin öğretmenleriyle yönlendirilmiş konuşmalar yaparak etkileşimde bulunduğu zaman gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Öte yandan öğrenme ortamlarında yaşanan etkileşim ve iletişimin bireyde ait olma hissini geliştirdiğini eklemek gerekir.

Holmberg ayrıca öğretmenle kurulan iletişimin rahat olmasının öğrenmenin zevkli hale gelmesini sağladığını da ileri sürmektedir. Öğrenmenin zevkli hale gelmesi ise öğrenenin güdülenme düzeyini yükseltir. Öğrenenin güdülenmesinin yükselmesi ise öğrenmeyi destekler. Bunun yanında öğrenenlerin öğrenme sürecine etkin olarak katılmasıyla etkileşim artacak ve bu durum onların başarılarına olumlu bir şekilde yansıtacaktır. Ayrıca, bir dersteki bireysel başarı ya da başarısızlık, öğrenenlerin kendilerini bir topluluğa ait hissetme dereceleriyle çok yakından ilgilidir (Winfield, Mealy, & Scheibel, 1998; Çalışkan, 2007). Bireylerin kendilerini bir topluluğa ait hissetme algıları alanyazında toplumsal buradalık kavramıyla açıklanmaktadır.

TOPLUMSAL BURADALIK

Özellikle son yıllarda çevrimiçi öğrenme ortamlarının yaygınlaşmasıyla, bu ortamlar için yapılan tasarımların gene bu ortamlarda eğitim alanların

gereksinimlerine uygun olmasına yönelik çabalar göze çarpmaktadır. Bu arada çevrimiçi ortamlarda bulunan öğrencilerin durumlarını betimlemeye yönelik çeşitli kuramlar da geliştirilmiştir. Bu kuramlardan birisi öğrencilerin kendi sosyal farkındalıklarıyla ilgili bir kavram olan “toplumsal/sosyal buradalık” (social presence) kuramıdır.

Öğrenme sosyal bir süreçtir ve bu süreçte dil ve paylaşımın önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu yüzden de paylaşımların özellikle eşzamanlı olmayan bir şekilde çevrimiçi ortamda gerçekleştiği derslerde öğrenci ve öğretmenlerin sosyal etkileşimlerinin nasıl olduğunun anlaşılması önemlidir. Lowenthal (2009) toplumsal buradalık kuramlarının öğrenci ve öğretmenlerin çevrimiçinde nasıl etkileşimde bulduklarını açıklamaya çalıştığını belirtmektedir.

Toplumsal Buradalık Kavramının Tanımlanması

Toplumsal buradalık yeni bir kavram değildir. Örneğin, Short, Williams ve Christie 1976 yılında toplumsal buradalığı bir insanın medya araçlarıyla gerçekleştirdiği iletişimde kendini gerçek hissetme derecesi olarak tanımlamışlardır (Palloff, & Pratt, 2007). Benzer bir şekilde Gunawardena ve Zittle (1997) de toplumsal buradalığı bir çevrimiçi ortamda bireyin gerçek bir insan gibi algılanma derecesi şeklinde tanımlamışlardır. Bazı araştırmacılar ise toplumsal buradalıkla ilgili üstünde fikir birliğine ulaşılmış bir tanımlama bulunmadığını belirtmektedirler (Rettie, 2003; Tu, 2002). Ancak bu kavramla ilgili tanımlamaların yapılmasına da devam edilmektedir. Bu kavramla ilgili yapılan tanımlamaların bir kısmı aşağıdaki şekilde özetlenebilir: Toplumsal buradalık:

- İnsanların çevrimiçi iletişim ortamlarında gerçek kişiler olarak algılanma derecesidir (Gunawardena, 1995),
- Bireylerin ortamda kendilerini gösterme derecesidir (Garrison, 1997),
- Bireyin gerçek bir insan gibi algılanma derecesidir (Gunawardena ve Zittle (1997),
- Başka insanlarla toplumsal bir ortamda var olma duygusudur (McLellan, 1999),
- Öğrenenlerin kendilerini toplumsal ve duygusal açıdan gerçek bireyler olarak yansıtmaya becerisidir (Garrison vd., 2000),
- Çevrim-içi ortamlarda etkileşimde bulunan bireyler arası farkındalık derecesidir (Tu, 2000),

- Bireyin sosyal anlamda kendini ortamda hissetmesidir. (Leh, 2001),
- Bir etkileşim ortamında yer alan diğer katılımcıları hissetme derecesidir (Whiteman, 2002),
- Bireylerin iletişim sürecine katılırken hissettikleri duygudur (Whiteman, 2002),
- Çevrimiçi bir ortamdaki diğer bireylere yönelik olarak hissetme, algılama ve bilgisayar temelli iletişim ağına gösterilen tepkinin derecesidir (Tu ve McIsaac, 2002),
- Öğrencinin çevrimiçi bir dersin parçası olma algısıdır (Picciano, 2002).

Bu tanımlamalardan da görüldüğü gibi toplumsal buradalık üstünde çalışan bütün araştırmacılar bu kavramı ufak farklarla tanımlamışlardır. Doğal olarak bu durum araştırmacı ve uygulayıcıların toplumsal buradalık algısının doğası hakkında kesin hükümler verebilmesini de zorlaştırmaktadır. Toplumsal buradalık algısının karmaşık bir yapısı bulunmaktadır. Kavramın ilk ortaya çıkışında, bir iletişim aracının bireylerin iletişim etkinliğini nasıl yaşadıklarına olan etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Zaman içinde toplumsal buradalık ve çevrimiçi iletişim araçlarıyla ilgili olarak yapılan araştırmalar bireysel toplumsal buradalık algıları ve insanların iletişim süreçlerinde yaşadıkları uyum sağlama çabalarının iletişim aracının kendisinden önemli olduğunu göstermiştir (Lowenthal, 2009). Daha sonraki araştırmalar ise öğrenenlerin toplumsal buradalık algılarının onların aldıkları bir derse, dersin öğretim elemanına ve zaman zaman ise öğrendiklerine yönelik tatmin olma derecesiyle ilgili olduğuna yönelik ipuçları sunmuştur.

Toplumsal Buradalık Algısının Geliştirilmesi

Herhangi bir öğrenme ortamında, çevrimiçi veya yüz-yüze, toplumsal buradalık algısı yaratmanın temel amacı öğretmen ve diğer katılımcılar için rahat bir ortam oluşturarak insanların hislerini rahat ifade etmelerini sağlamaktır (Aragon, 2003).

Bu amaç başarılmadan öğrenme ortamının öğretmenler ve öğrenenler için verimli olamayacağını söylemek mümkündür.

Aragon (2003), çevrimiçi ortamlarda toplumsal buradalık algısının geliştirilmesine yönelik olarak çeşitli stratejilerin kullanılabileceğini belirtmektedir. Aragon çevrimiçi ortamların paydaşları olan “ders tasarımcıları”, “öğretim elemanları” ve “katılımcılar (öğrenciler)” için ayrı ayrı stratejiler önermektedir (bkz. Tablo: 1).

Tablo: 1
Çevrimiçi Ortamlarda Toplumsal Buradalık
Algısını Geliştirmeye Yönelik Stratejiler

<p><i>Ders Tasarımcıları İçin Önerilen Stratejiler:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Sisteme girişte görülebilecek bir hoş geldiniz mesajının bulundurulması• Öğrenci kişisel bilgilerinin sunulması• Ses unsurunun kullanımı• Öğrenci sayısına kota konulması➤ İşbirlikçi öğrenme etkinliklerinin geliştirilmesi
<p><i>Öğretim Elemanları İçin Önerilen Stratejiler:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Tartışma ortamlarına katkı sağlanması• e-Posta mesajlarının gecikme yaşanmadan yanıtlanması• Geri bildirimlerin sıkça verilmesi• Sohbet ortamında konuşma/görüşmeler yapılması• Özel ve mesleki yaşam deneyimlerin paylaşılması• Mizahın (doğru zamanda ve uygun bir şekilde) kullanılması• Duygusal simgelerin kullanılması• Öğrencilere isimleriyle hitap edilmesi➤ Öğrencilerin öğretim elemanına nasıl hitap edebileceklerine ilişkin bilgilendirilmesi
<p><i>Katılımcılar (Öğrenciler) İçin Önerilen Stratejiler:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Tartışma ortamlarına katkı sağlanması• e-Posta mesajlarının hemen yanıtlanması• Sohbet ortamında konuşma/görüşmeler yapılması• Kişisel deneyimlerin paylaşılması• Mizahın (özenli bir şekilde) kullanılması• Duygusal simgelerin kullanılması• Öğretim elemanlarına hitapta uygun bir yöntemin seçilmesi

Kaynak: Aragon, S. R. (2003). Creating social presence in online environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 100, 57-68.'den uyarlanmıştır.

Toplumsal Buradalık Algısının Ölçülmesi

Toplumsal buradalık kavramının tanımlanmasıyla ilgili olarak yukarıda da belirtildiği gibi çok farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Toplumsal buradalık algısının ölçülmesi konusunda ise çok az ortak görüş olduğu göze

çarpmaktadır. Bazı çalışmalarda çevrimiçi ortamlarda bulunan öğrenenlerin toplumsal buradalık algılarının ölçülmesi amacıyla katılımcılara anketler uygulanmış ve görüşmeler yapılmıştır. Bazı çalışmalarda da öğrenenlerin, buldukları ortamda kendilerini gerçek bireyler olarak yansıtırken başvurdukları gözlenebilir davranışlarının saptanmasına odaklanılmıştır. Rourke, Anderson, Garrison, Archer (1999) toplumsal buradalık algısının geliştirilmesine yönelik üç sınıflama ve bu sınıflamalarla ilgili bir dizi gösterge belirlemişlerdir. Bu sınıflama ve gözlenebilir davranışları içeren göstergeler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo: 2
Toplumsal Buradalıkla İlgili Sınıflamalar ve Göstergeler

Sınıflamalar	Göstergeler ve Tanımlamalar
Duyuşsal	<ul style="list-style-type: none"> - Duyguların ifade edilmesinde simgelerin kullanımı - Mizah kullanımı - Bireylerin kendileri hakkındaki bilgi paylaşımı
Etkileşimli	<ul style="list-style-type: none"> - Ortamdaki bir mesaja yanıt verirken, “Yanıtla” komutu kullanılarak yanıtlanan mesajın yanıt mesajında yer almasının sağlanması - Diğer mesajlardan alıntılar yapılması - Diğer mesajlara göndermelerde bulunulması - Öğrencilerin sorularını yöneltmesi - Gruptaki diğer üyelere veya bu üyelerin mesajlarına yönelik iltifatlarda bulunulması - Minnettarlık ifadelerinin belirtilmesi - Fikirbirliğinde olduğunun belirtilmesi. Diğer bireylerle aynı düşüncede olduğunun veya onların mesajlarında belirtilen düşüncelerin paylaşıldığının belirtilmesi
Birleştirici	<ul style="list-style-type: none"> - Bir grup üyesinden bahsederken veya o kişiye hitap ederken isminin kullanılması - Gruba hitap ederken veya gruptan söz ederken dışlayıcı değil kapsayıcı ifadelerin (hitapların) kullanılması. Gruptan bahsederken “biz, bizim grup” gibi ifadelerin kullanılması. - İletişim sürecinde, örneğin tartışmaların başlaması ve kapanması aşamalarında selamlamalar.

Kaynak: Rourke, L., Anderson, T., Garrison, R., & Archer, W. (1999). Assessing social presence in asynchronous text-based, computer conferencing. *Journal of Distance Education*, 14(2), 50–71.’den uyarlanmıştır.

Toplumsal Buradalık Algısıyla İlgili Araştırmalar ve Etkileşim

Toplumsal buradalık öğrenenin kendini bir topluluğa ait hissetmesinin yanı sıra çevrimiçi öğrenen memnuniyeti ile de ilgilidir. Nitekim öğrenen memnuniyetiyle ilgili olarak yapılan araştırmaların sonuçları e-öğrenme ortamlarında toplumsal buradalık ile öğrenci memnuniyeti arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir (Lowenthal, 2009). Shin (2002) de toplumsal buradalık ile öğrenci memnuniyeti ilişkisini inceleyen araştırmaların varlığına değinmekte ve toplumsal buradalık algısının çevrimiçi öğrencilerin memnuniyetinin önemli belirleyicilerinden birisi olduğunu belirtmektedir. Shin ayrıca, toplumsal buradalık algısı ile öğrenme çıktıları arasında olumlu bir ilişki bulunduğunu belirten araştırmalar bulunduğunu ancak bu ilişkinin henüz yeterli düzeyde ele alınmadığını eklemektedir. Bu araştırmalar, ortamda bulunan toplumsal buradalık algısı düzeyinin, öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde olumlu/olumsuz bir takım etkileri olduğunu göstermektedir (Yacci, 2000). Yani eğer öğrencinin toplumsal buradalık algı düzeyi yüksekse öğrenme süreci bu durumdan olumlu bir şekilde, düşükse olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Bu ifadeler, “etkileşim yoksa öğrenme de yoktur” (Tu, & Corry, 2002) şeklinde de yorumlanabilir.

Vonderwell (2003) çalışmasındaki öğrenciler, dersle ilgili konularda öğretim elemanı ile etkileşime girmek için bilgisayar temelli iletişimin kendilerine yeni fırsatlar sunduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler ayrıca öğretim elemanına çevrimiçi ortamda daha fazla soru sorma olanağını elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Burada ilginç olan çalışmaya katılan öğrencilerin yüz yüze ortamda soru sorarken aynı rahatlığı hissetmediklerini belirtmeleridir. Ancak çevrimiçi ortamlarda olması gereken etkileşim, her zaman gereğince sağlanamamaktadır. Çevrimiçi ortamlarda etkileşimden beklenenleri aşağıdaki şekilde listelemek mümkündür (Elearning Course, 2002):

- Öğrenenlerin dikkatini konuya çekmek
- Öğrenenlerin ilgisini devam ettirmek
- Bilgiyi transfer etmek
- Bilginin hatırlanmasını kolaylaştırmak
- Bilginin öğrenen üzerinde yansımalarını teşvik etmek

Yüz yüze ortamlarda da önemli bir işleve sahip olan etkileşim çevrimiçi ortamlarda sunulan eğitimin başarısını etkileyen kritik bir değişkendir (Young, & Delves, 2009). Bu nedenle özellikle bireyler arası etkileşimin sağlanması önemlidir. Bireyler arası etkileşimin başarılı bir şekilde

yürütülebilmesi de öğrenenlerin kendilerini buldukları ortamlarda rahat ifade edebilmeleri ve kendilerini buldukları ortamlara ait hissedebilmeleriyle mümkün olabilir. Çevrimiçi ortamlarda bu amaçla çeşitli araç ve teknolojiler kullanılabilir.

Günümüzde, bazı e-öğrenme ortamlarının yeterince etkili olamamasının nedenlerinden birisi olarak ders içeriklerinin e-öğrenme ortamlarına aktarılması ve tartışılması sürecinde iletişimi ve etkileşimi sağlayan gerekli araç ve teknolojilerin ortamda gereğince kullanılmaması gösterilmektedir. Nitekim Kear (2010), eşzamansız sunulan e-öğrenme eğitimlerinde, yanlış anlaşılmalara olabildiğini, etkili ilişkilerin yaşanmadığını, katılımcıların kendilerini ortama ait hissetmediklerini ve katılımın düşük olduğunu belirtmektedir. Kear bu durumu toplumsal buradalık algısının zayıflığına bağlamakta ve bu tür ortamlarda etkili öğrenmelerin gerçekleşmeyeceğini ileri sürmektedir.

E-öğrenme ortamları hazırlanırken tasarımcı öncelikle kendisine “e-öğrenme ortamlarında etkileşimi ve öğrencilerin motivasyonlarını arttırmak için hangi teknolojik araçları kullanmalıyım?” sorusunu yöneltmelidir. Bu sorunun yanıtı “bireylerin e-öğrenme ortamlarında varlığını hissettirebilecek, etkileşimi ve iletişimi sağlayacak olan sosyal yazılımlar” şeklinde verilebilir.

Sosyal Yazılım Nedir? Sosyal Yazılımların İşlevleri Nelerdir?

Sosyal yazılım teriminin ilk kez 2002 yılında Clay Shirky tarafından kullanıldığı belirtilmektedir (Owen, Grant, Sayers, & Facer, 2006). İnternet teknolojilerinin sosyal sonuçları üstünde çalışan Shirky sosyal yazılımı “gruplar arasında etkileşimi sağlayan yazılım” olarak tanımlamıştır. Eğitimin amaçlarındaki değişimler ile sosyal yazılımların gelişiminde bir paralellik gözlenmektedir. Owen, Grant, Sayers, & Facer günümüzde kullanıma sunulan sosyal yazılımların kullanıcıların iletişimde bulunmalarını sağlamanın yanında ayrıca işbirliği yapabilmelerine, hazırladıkları çalışmalarını farklı şekil ve formatlarda yayımlayabilmelerine de olanak tanıdığını belirtmektedirler. Sosyal yazılımların eğitimle ilişkilendirilen temel nitelikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Sosyal yazılımlar:

- Gruplar arasındaki etkileşimi sağlar.
- Birçok kişi arasında iletişimi sağlar.
- Toplantı ve kaynak paylaşımını sağlar.
- Bilginin işbirliği ile elde edilmesini ve endekslenmesini sağlar.

- İşbirliğine izin verir ve önceliklerin kişileştirilmesine yardım eder.
- Bilgi birikimi ve yeni bilginin yaratılması için yeni araçlara sahiptir.
- Yaratıcı, alıcı ve bağlama uygun çeşitli platformlar sağlar.

Öte yandan sosyal yazılım iletişim araçları aşağıdaki şekilde listelenebilir (Kesim ve Ağaoğlu, 2007):

- Mesajlaşma
- Metin Tabanlı Sohbet
- Forumlar
- Podcast
- Dijital Oyunlar
- Bloglar
- Wikiler
- Sosyal Ağ Arama Motorları
- Sosyal Ağ Hizmetleri
- Sosyal İmlleme
- Sosyal Kütüphaneler
- Sosyal Ağlar

E-öğrenme ortamlarının en önemli özelliği, bağımsız platformlarda da kullanılacak birçok iletişim ve etkileşim aracını bir arada bulundurabilmesidir.

Öğrenenlerin günlük hayatlarında kullandıkları iletişim araçlarını e-öğrenme ortamlarında bulabilmeleri, bu öğrenme ortamlarını ilgi çekici bir hale getirip, bireysel olmaktan uzaklaştıracaktır. Bunun yanı sıra yalnızca bilgisayardan bilgisayara etkileşim değil, bireyler arasında da etkileşim sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda etkileşim sağlamak amacıyla kullanılacak araçlar aşağıdaki şekilde listelenebilir:

- Anlık iletişim için sohbet araçları
- Video paylaşım araçları
- Forumlar
- Podcastler
- Ağ Günlükleri (Bloglar)
- Wikiler
- Sosyal Ağlar

Anlık İletişim İçin Sohbet Araçları

Anlık iletişim için yaygın olarak kullanılan iletişim araçlarına “MSN, Skype, gtalk” vb.leri örnek olarak verilebilir. Mayıs 2009’da Lancaster Üniversitesinde 505 öğrenciyle bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Ellis, 2009). Bu çalışmanın verilerine göre, düzenli olarak MSN kullanan öğrencilerin oranı toplam öğrencilerin %50’si, Skype kullanan öğrencilerin toplam içindeki oranı ise %30’dan fazladır. Bu araştırmadan da anlaşılacağı gibi bireyler genellikle ücretsiz olarak ulaşabilecekleri iletişim araçlarını tercih etmektedirler.

Çevrimiçi öğrenme ortamlarında bireylere birbirleriyle sohbet edebilme olanağının sağlanması bireylerin arasındaki uzaklığın etkisini azaltacak ve öğrenenlerin kendilerini buldukları ortama ait hissetmelerine yardımcı olacaktır. Short ve arkadaşları, fiziksel uzaklık, göz teması, gülümseme, sohbet gibi faktörlere bağlı olarak samimiyetin, iletişim ortamlarının toplumsal buradalık algısı düzeyine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan yalnızca sesin olduğu ortamların yerine televizyon gibi hem ses hem de görüntü içeren ortamların bireyde daha çok samimiyet hissi oluşturduğu söylenebilir (Kip ve Aydın, 2008).

Video Paylaşım Araçları

Sosyal medyaların kullanımıyla ilgili olarak yapılan araştırmalar video paylaşım sitelerinin kullanımının da sohbet araçlarının kullanımı kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Lancaster Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre (Ellis, 2009) katılımcıların %60’ından fazlası düzenli olarak video paylaşım sitelerini kullanmaktadırlar. Pazarlamadunyasi.com ve Vodaco Agency işbirliğiyle 2009 yılında 1.243 katılımcıyla gerçekleştirilen sosyal medya araştırması (Pazarlamadünyası, Tarihsiz) bulgularına göre ise video paylaşım sitelerini takip edenlerin oranı %84,1’dir. Bireyler, paylaşımda buldukları ve yorum yapabildikleri bu tür ortamlarda kendilerini rahat ifade edebildikleri gibi, o tür ortamlarda daha uzun süre kalmak isteyebileceklerdir. Bu paylaşım araçlarının e-öğrenme ortamlarıyla bütünleştirilmeleri, bu ortamlarda bulunan bireylerin toplumsal buradalık algılarını ve güdülenme düzeylerini arttıracaktır.

Forumlar

Bir öğrenenin çevrimiçi tartışma forumlarına katılması o bireyin sorumluluk ve paylaşım duygularının gelişmesine ve etkin öğrenmesine katkı sağlayabilir. Forumlar öğrenenlere, birlikte çalışma, ders içeriği hakkında tartışma, bilmedikleri bir konuyu öğrenme ya da bildikleri bir konunun farklı

yönlerini öğrenme ve eleştirel düşünme fırsatı sağlar. Öte yandan öğrenen ayrıca, tartışmalara zaman ve mekân kısıtlaması olmadan katılabilir ve süreçte yeni bilgiler edinebilir. Öğrenenler grup tartışmaları ile kendi deneyimlerini ve yorumlarını paylaşma ve diğer öğrenenlerin tepki ve yorumlarıyla kendi düşüncelerini karşılaştırma olanağını elde ederler (Markel, 2001). Forumdaki diğer katılımcıların düşüncelerini, tepkilerini, yorumlarını okuyan öğrenen bu sayede ortamda başkalarının da varlığını hisseder. Sorulan bir soruya cevap alınması, bir soruya yorum yapılmış olması, bir bilgisayar yerine bir insanla etkileşim kuruluyor olması toplumsal buradallığı artıran diğer unsurlardır. Ortamda yalnız olmadığını anlayan öğrenenin bu tür bir ortama güveni de artabilir.

Podcast

Podcast "iPod" ve "broadcast" sözcüklerinin birleşimiyle oluşturulmuş bir terimdir (Tu, & Corry, 2002). Podcastler zamandan ve mekândan bağımsız olarak kullanıcılara ulaşmayı amaçlayan, kullanıcıya yönelik bilgiler içeren medya ortamlarıdır. Zaman ve mekândan bağımsız kullanımı sayesinde podcastler çevrimiçi dersler için çeşitli fırsatlar sağlamaktadırlar. Örneğin, eğitsel amaçlı podcastler çevrimiçi öğrenmeyi kolaylaştırırlar. Podcast ayrıca büyük boyutlu video ve ses dosyalarına göre oluşturulması, indirilmesi daha kolay olan ve kullanımı için özel bir teknoloji gerekmeyen bir araçtır (EducationOnline.com, Tarihsiz).

Çevrimiçi ortamlarda çoğu zaman eğitimcinin yüzünü görmeyen, sesini duymayan öğrenenler "podcast"ler sayesinde eğitimcinin sesini duyabilmektedirler. Bu durum da onların ortamla ilgili farkındalıklarını arttırmaya katkı sağlayabilir.

Ağ Günlükleri (Bloglar)

Ağ günlükleri (Bloglar) son yıllarda İnternet kullanıcılarının yoğun ilgisini çeken işbirlikçi ortamlardandır. Araştırma süreçlerinde, öğretme ve öğrenme uygulamalarında yaygın olarak kullanılan bir araç haline gelen ağ günlükleri eğitimde de yer edinmeyi başarmış bir araçtır (Wikipedia, 2011b). Çevrimiçi günlükler olarak düşünülebilecek olan ağ günlüklerine resimler, videolar ve çeşitli diğer çoklu ortamlar gömülebilir. Ağ günlükleri öğrenci merkezli değişimi desteklemektedir. Ağ günlüklerinin yazılması ayrıca öğrencinin özerkliğini arttırmakta ve dili doğru bir şekilde kullanma konusunda olumlu katkılar da sağlamaktadır (Alm, 2009). Ağ günlüğü oluşturma ve bu yolla iletişim sürecinde öğrenenler ile öğretmen arasında yüksek düzeyde etkileşimin oluşması doğaldır.

Öğrenenler ağ günlükleri sayesinde çevrimiçi ders sonrasında da öğrenen ve diğer öğrencilerle iletişim içerisinde kalmaya devam edebilirler. Bu durum toplumsal buradalık algısının yükselmesini sağlayabilir.

Bilgiyi aktarmada etkili bir araç olan ağ günlükleri sayesinde öğrenen sınıf arkadaşları dışındaki öğrenenlerle de iletişime geçme olanağını elde edebilir. Ayrıca ağ günlüğünde yazılan içeriklere yorum yazabilme özelliği sayesinde öğrenen diğer öğrenenlerin ya da öğretmenin kendisini izlediğini, diğer bireylerin kendi yazdıklarının farkında olduklarını düşünür. Böylece hem yorum yazan hem de yorumu okuyan kişinin ortamdaki varlığıyla ilgili farkındalığı artar.

Pazarlamadunyasi.com'un Vodaco Agency işbirliği ile 04 Ağustos – 30 Eylül 2009 tarihleri arasında gerçekleştirdiği “Sosyal Medya” araştırması sonuçlarına göre araştırmaya katılanların sadece yüzde 26,4’ü ağ günlüklerini takip ettiklerini bildirmektedirler. Bulgulara göre ağ günlüklerini takip etmediklerini belirtenlerin oranı yüzde 71,0 ve ağ günlüğünün ne olduğunu bilmeyenlerin oranı ise yüzde 2,6’dır. Araştırma sonuçlarına göre; Yüksek Lisans/ Doktora öğrenimini tamamlayanların yüzde 27,8’i ağ günlüklerini takip ettiklerini belirtirken, ilköğretim mezunlarında ağ günlükleri takip etme oranı yüzde 19,0’a düşmektedir. Araştırma bulgularına göre ayrıca, çalışmaya katılanların ağ günlüklerine yazmayı, okumaya tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Pazarlamadunyasi, Tarihsiz).

Wikiler

Wiki, özgür belgeleme lisansı altında kullanıcıların yeni sayfa yaratmasına, sayfalarda düzenlemeler yapmasına ve bu sayfaları birbirine bağlamasına olanak sağlayan bir yapıdır. Gruplar, wiki sayesinde bir konu hakkında kolayca büyük metinler oluşturabilirler (Wikipedia, 2011a).

Wikiler sayesinde çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrenenler kolayca paylaşımda bulunabilirler. Öğrenenler ayrıca bu ortamlara zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde ulaşabilir ve paylaşılan tüm bilgileri eklenme sırasına göre görebilirler.

Çevrimiçi ortamdaki öğrenen Wiki’de paylaştığı bilgilere diğer öğrenenler tarafından yapılan eklemeleri gördükçe ortamın izlendiğini ve ortamdaki diğer öğrenenlerin de varlığını fark eder. Bu sayede ortama karşı güveni artar. Bu durum da çevrimiçi ortamda toplumsal buradalığı artırıcı bir etki sağlar.

Sosyal Ağlar

Sosyal ağ siteleri sınırlı bir sistem içerisinde kullanıcıların; açık veya kısmen açık görüntü (profil) oluşturdukları sisteme bağlantılı bulunan kullanıcıların listelendiği ve bunlar arasında paylaşımın olduğu web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Boyd, & Ellison, 2007). Alanyazına göre sosyal ağlar, iletişim becerilerini geliştirebilir, katılımı ve sosyal bağlılığı genişletebilir, akran desteğini güçlendirebilir ve işbirliğine dayalı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayabilir (Gülbahar, Kalelioğlu ve Madran, 2010). Kolay kullanılabilir olması, ucuz olması ve internetin olduğu her yerden her an ulaşılabilirliği, sosyal ağların üstünlüklerindedir. Bu özellikleriyle çevrimiçi öğrenme ortamlarında paylaşım, iletişim ve dönütler açısından kolaylıklar sağlayabilir.

Günümüzde birçok insanın üye olduğu en büyük sosyal ağlardan biri olan “facebook” çevrimiçi ortamlarda toplumsal buradalığı artırmada kullanılacak en etkili araçlardan biridir. Facebook sayesinde gruplar oluşturulabilir; görsel, işitsel ve metin tabanlı materyaller paylaşılabilir; tartışma ortamları oluşturulabilir; eşzamanlı ve eşzamansız iletişime geçilebilir. Çevrimiçi öğrenenler ortamdaki diğer öğrenenleri ve öğreticilerini arkadaşı olarak ekleyebilir; bilgi alışverişinde bulunabilir. Tüm bu özellikler ortamda toplumsal buradalığın artmasına katkı sağlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal iletişim araçları seçilirken öncelikli olarak göz önünde bulundurulması gereken durum öğrenenlerin özellikleridir. Sosyal yazılımlar e-öğrenme ortamlarında öğrenenlerin ortamdaki diğer bireyler ve içerikle etkileşim içinde bulunmasını sağlayacak türden yazılımlardır.

Sosyal yazılımlar, öğrenenler arasında etkileşim kurulmasına ve dolayısıyla etkili öğrenmelerin gerçekleşmesine katkı sağladıkları için çevrimiçi öğrenme ortamlarında kullanılmalı önerilmektedir.

Metin tabanlı, eşzamansız sistemlerde toplumsal buradalık algısı düşük olur. Toplumsal buradalık algısının azaldığı öğrenme ortamlarında da verim düşebilir. Bu nedenle öğrenme ortamlarında görsel ve işitsel materyaller ve eşzamanlı iletişim kurulabilecek sistemlerin kullanılması, hem toplumsal buradalık duygusunun artmasına katkı sağlayacak hem de öğrenenler arasındaki etkileşim sayesinde öğrencilerin güdülenme düzeyleri ve katılım oranları yükselecektir.

Fiziksel uzaklığın söz konusu olduğu ortamlarda hem ses hem de görüntü içeren unsurların bulunması toplumsal buradalık algısının artmasına katkı sağlayacaktır.

Bireylerin e-öğrenme ortamları dışında kullandıkları ortamların, e-öğrenme sistemleriyle kaynaştırılması öğrenenlerin güdülenme düzeylerini yükseltecek ve öğrenenlerin e-öğrenme ortamlarında daha fazla zaman geçirmesine katkı sağlayacaktır. Gruplarla işbirliği ve iletişim yapma olanağı sağlayan araçların bulunduğu e-öğrenme ortamlarında öğrenenler ortamların diğer bireyler tarafından da takip edildiğini fark eder ve diğer bireylerin varlığını hissedebilirler. Öğrenen ortamda yalnız olmadığını hissettiğinde ise ortama güveni artar.

E-öğrenme ortamlarında öğrenenlerin sorumluluk alma ve paylaşım duygularını geliştirmelerine yardımcı olmak için ortama tartışma forumları eklenebilir. Forumlara yapılan katılımlarla zaman ve mekân kısıtlamasının etkisi de azaltılmış olur. Forumlarda öğrenenler diğer bireylerle birlikte çalışma, ders içeriği hakkında tartışma, bilmedikleri bir konu hakkında bilgi edinme ya da bildikleri bir konunun farklı yönlerini öğrenme fırsatı bulabilirler. Öğrenenler ayrıca bu ortamlarda eleştirel düşünme becerilerini de geliştirme fırsatı elde edebilirler.

Öğrenenlerin her an ve her yerden ulaşabildikleri, kullanımı kolay olan, paylaşımında bulunabildikleri ve anında dönüt alabildikleri ortamlar toplumsal buradalık algısını arttırmaktadır. Bu nedenle etkileşimin yalnızca bilgisayarlar arasında gerçekleştiği e-öğrenme ortamları terk edilmelidir. Bunun yerine e-öğrenme ortamlarına, öğrenenlerin ilgisini çekecek ve bireyler arasında etkileşimi sağlayacak iletişim araçları eklenmelidir.

Ortamda etkileşimi sağlayacak araçların bulunması önemlidir. Ancak bunun yanı sıra çevrim içi dersleri tasarlayanların da öğrencilerin toplumsal buradalık algılarının geliştirilmesini sağlayacak bazı stratejileri izlemeleri gerekmektedir.

Örneğin, katılımcıların sisteme girişlerinde görüntülenebilecek bir “hoş geldiniz” mesajı bu algının geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilir. “Hoş geldiniz” mesajında öğretim elemanıya ve sunduğu dersle ilgili kısa bilgiler verilebilir. Öğrencilerin toplumsal buradalık algılarını arttıracak başka bir durum öğrencilerle ilgili kişisel bilgilerin ortama yüklenmesidir.

Çevrimiçi öğrenme ortamındaki kullanıcılarla ilgili (profil) bilgiler sayesinde, sistemde bulunan kullanıcılar birbiriyle daha kolay iletişim kurabilirler. Çevrim içi ortamlarda etkileşime katkı sağlayacak bir diğer unsur da ses ögesinin kullanılmasıdır. Yüz yüze iletişimde gözlenmeyen bir takım belirsizlikler yazılı iletişimde söz konusu olabilir. Bu belirsizlikler mesajların amaçlananın dışında bir anlamda ulaşması sonucunu doğurabilir ve yanlış anlaşılmalara yol açabilir. İletişimin temel olarak yazılı olarak gerçekleştirildiği durumlarda karşılaşılabilecek sorunlar çevrimiçi ortamlara ses unsuru eklenerek giderilebilir. Bununla birlikte ayrıca etkinlikler hazırlanırken işbirlikçi çalışmalara yer verilmiş olmasının toplumsal buradalık algısını yükselteceği de unutulmamalıdır. Çevrimiçi ortamlarda etkili iletişimin sağlanması için ses unsurunun kullanılması veya işbirlikçi çalışmaların gerçekleştirilmiş olması bireyler arasındaki mesafeleri azaltacaktır. Ancak bütün bu artılarına rağmen, öğrenci sayısının fazla olduğu durumlarda bu unsurlar beklenen olumlu etkiyi yapmayabilir. Bu nedenle çevrimiçi derslerde öğrenci sayısı ile ilgili belli sınırlamalar yapılmalıdır.

Çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilen etkinliklerin verimli ve başarılı olabilmesinde bu ortamların paydaşları olan ders tasarımcılarına, öğretim elemanlarına ve öğrencilere bir takım sorumluluklar düşmektedir. Örneğin öğretim elemanının çevrimiçi ortamlarda öğrencilerle olan iletişimi arttırması için bu ortamlarda bulunan tartışma forumları ve sohbet ortamlarını etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Bu tür etkileşimler geleneksel ortamlardaki etkileşime benzer etkileşimlerin gerçekleşmesine olanak verir. Öğretim elemanının özel ve mesleki deneyimlerini paylaşması, derslerde mizaha başvurması ve duygusal simgeler kullanılması da öğrencilere olumlu bir şekilde yansıtacaktır. Bu durum onlara çevrimiçi ortamın bir parçası oldukları duygusunu verecek ve derse karşı tutumlarını olumlu yönde etkileyecektir. Gerek bir sorunla karşılaşıldığında gerekse dersle ilgili genel geri bildirimlere ihtiyacın olduğu durumlarda öğrencilere anında dönüt verilmesi ve mesajlarının hızlı bir şekilde yanıtlanması da önemlidir.

Çünkü bu eylemler bireylerin önemsendiklerini düşünmelerini sağlayacak ve kendilerini o ortama ait hissetmelerine yardımcı olacaktır. Öte yandan öğretim elemanları gibi öğrencilerin de ortamlara etkin bir şekilde katılmaları önemlidir. Çünkü hedeflenen başarıya ulaşmada konuyla ilgili bütün paydaşların kendilerine düşen sorumlulukların gereğini yerine getirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alm, A. (2008). Blogging for self-determination with L2 Learner journals. İçinde, M. Thomas (Ed.), **Handbook of research on web 2.0 and second language learning**. New York, NY: Information Science Reference.
- Aragon, S. R. (2003). Creating social presence in online environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 100, 57-68 Erişim tarihi: 23.04.2011 http://portfolio.educ.kent.edu/daltone/cmca/articles/jp_aragon.pdf
- Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11. Erişim tarihi 18.01.2011. <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>],
- Çalışkan, H. (2007). *Çevrimiçi (Online) eğitimde öğrenci etkileşimi*. Erişim tarihi 30.10.2010. http://aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Hasan_Caliskan.doc
- Duran, N., Önal, A. ve Kurtuluş, C. (2006). *e-Öğrenme ve kurumsal eğitimde yeni yaklaşım: Öğrenim yönetim sistemleri*. Akademik Bilişim, Bildiriler Kitabı, s. 97-101.
- EducationOnline.com (Tarihsiz). *New trends in online learning: Podcasts*. Erişim tarihi 17.01.2011. <http://www.educationonline.com/new-trends-podcasts>
- Elearning Course (2002). *Interaction, everything elearning*. Erişim tarihi 30.10.2010 <http://www.elearnspace.org/Articles/Interaction.htm#Accomplish>
- Ellis, T. (2009). *Student e-learning survey report*. Erişim tarihi 30.10.2010. <http://www.lancs.ac.uk/celt/celtweb/files/e-learning%20student%20survey%202009%20report.pdf>],
- Enocta (Tarihsiz). *e-Learning nedir?* Erişim tarihi 30.10.2010. <http://www.enocta.com/web2/ContentShowOne.asp?CType=2&ContentID=45&T=5>].
- Garrison, D. R. (1997). Computer conferencing and distance education: Cognitive and social presence issues. 18th International Conference on Data Engineering (ICDE) World Conference. Pennsylvania State University, University Park.

Garrison, D. R., Anderson, T. & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2-3).

Gunawardena, C. N. (1995). Social presence theory and implications for interaction and collaborative learning in computer conferences. *International Journal of Educational Telecommunications*, 1(2/3). Erişim tarihi 23.04.2011. <http://www.editlib.org/p/15156> ve <http://www.editlib.org/p/15156>

Gunawardena, C. N. & Zittle, F. J. (1997). Social presence as a predictor of satisfaction within a computer-mediated conferencing environment. *The American Journal of Distance Education*, 11(3). Erişim tarihi: 23.04.2011. http://pdfserve.informaworld.com/979527_758064766_915259031.pdf

Gülbahar, Y. (2009). *e-Öğrenme*. Pegem Akademi, Ankara.

Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F. ve Madran, O. (2010). *Sosyal ağların eğitim amaçlı kullanımı*. inet-tr 2010 Türkiye’de İnternet Konferansı. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi. Erişim tarihi 18.01.2011. http://orcun.madran.net/yayinlar/sosyal_aglarin_egitim_amacli_kullanimi.pdf

Holmberg, B. (1995). *Theory and practice of distance education (2nd Edition)*. New York, NY: Routledge.

Kear, K. (2010). *Social presence in online learning communities*. Proceedings of the 7th International Conference on Networked Learning 2010, 3-4 May 2010, Aalborg, Denmark. Erişim tarihi: 23.04.2011. <http://oro.open.ac.uk/21777/2/299A98F0.pdf>

Kesim, E. ve Ağaoğlu, E. (2007). *A paradigm shift in distance education: Web 2.0 and social software*. Erişim tarihi 29.10.2010. http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde27/articles/article_4.htm

Kip, B. ve Aydın, C. H. (2008). *Çevrimiçi öğrenme ortamlarında sosyal bulunuşluk algısı* Erişim tarihi 14.01.2011 <http://ietc2008.home.anadolu.edu.tr/ietc2008/37.doc>

- Leh, A. S. C. (2001). Computer-mediated communication and social presence in a distance learning environment. *International Journal of Educational Telecommunications*, 7(2). Erişim tarihi 23.04.2011. <http://editlib.org/p/8470> and <http://www.editlib.org/f/8470>
- Lowenthal, P. R. (2009). Social presence. İçinde, P. Rogers, G. Berg, J. Boettcher, C. Howard, L. Justice, & K. Schenk (Eds.), *Encyclopedia of distance and online learning* (2nd ed., Hershey, PA: IGI Global.. <http://www.patricklowenthal.com/publications/socialpresenceEDOLpre-print.pdf> Erişim tarihi 23.04.2011.
- McLellan, H. (1999). Online education as interactive experience: Some guiding models. *Educational Technology*, 39(5). Sept.-Oct., 1999.
- Markel, S. L. (2001). Technology and education. Online discussion forums: It's in the response. *Online Journal of Distance Learning Administration*, IV/II. State University of West Georgia, Distance Education Center. <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/summer42/markel42.html> Erişim tarihi 18.01.2011.
- Owen, M., Grant, L., Sayers, S. & Facer, K. (2006). *Opening education: Social software and learning*. Futurelab, U.K. Erişim tarihi: 23.04.2011. http://www2.futurelab.org.uk/resources/documents/opening_education/Social_Software_report.pdf
- Palloff, R. M. & Pratt, K. (2007). *Building learning communities in cyberspace: Effective strategies for the virtual classroom*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Pazarlama Dnyası* (Tarihsiz). *Sosyal medya araştırması*. Erişim tarihi 04.01.2011. <http://www.pazarlamadunyasi.com/Desktopdefault.aspx?tabid=138&ItemId=491&Rtabid=90>
- Picciano, A. (2002). Beyond student perceptions: Issues of interaction, presence, and performance in an online course. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 6(1),. Erişim tarihi 23.04.2011. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.98.6506&rep=rep1&type=pdf>

Rettie, R. (2003). Connectedness, awareness, and social presence. Paper presented at the 6th International Presence Workshop, October 6-8, 2003, Aalborg, Denmark. Erişim tarihi 23.04.2011.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.101.9820&rep=rep1&type=pdf> ve http://www.temple.edu/ispr/prev_conferences/proceedings/2003/Rettie.pdf

Rourke, L., Anderson, T., Garrison, R. & Archer, W. (1999). Assessing social presence in asynchronous text-based, computer conferencing. *Journal of Distance Education*, 14(2). Erişim tarihi 23.04.2011.

http://repository.maestra.net/valutazione/MaterialeSarti/articoli/RourkeAndersonGarrisonArcher_social-presence.pdf

Shin, N. (2002). Beyond interaction: The relational construct of 'Transactional Presence'. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 17(2), 121-137. Erişim tarihi 23.04.2011.

http://pdfserve.informaworld.com/648209_758064766_925485314.pdf],

Tu, C. H. (2000). Strategies to increase interaction in online social learning environments. *Proceedings of SITE 2000 the Society for Information Technology and Teacher Education International Conference*, pp. 1662-1667. San Diego, CA, February 8-12, 2000. Erişim tarihi 23.04.2011.

<http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED444550.pdf>

Tu, C. H. (2002). The measurement of social presence in an online learning environment. *International Journal on E-Learning*, April-June, 34-45.

Erişim tarihi 23.04.2011. <http://www.editlib.org/p/10820> ve

<http://www.editlib.org/f/10820> Erişim tarihi 30.10.2010.

Tu, C. & Corry, M. (2002). *Social presence and critical thinking for online learning*. <http://jan.ucc.nau.edu/~ct68/Publication/2002/Tu-2002-AERA-SPCriticalThinking.pdf> Erişim tarihi 23.04.2011.

Tu, C. H. & McIsaac, M. (2002). The relationship of social presence and interaction in online classes. *The American Journal of Distance Education*, 16(3), 131-150. Erişim tarihi 23.04.2011.

http://content.ebscohost.com/pdf13_15/pdf/2002/44M/01Sep02/7823113.pdf?T=P&P=AN&K=7823113&S=R&D=tfh&EbscoContent=dGJyMNLr40SeqLQ4v%2BbwOLCmr0meprRSrqa4TK%2BWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGutkywrLJRuePfgeyx44Dt6fIA

Whiteman, J. A. M. (2002). *Interpersonal communication in computer mediated learning*. (Opinion paper). Erişim tarihi 23.04.2011. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED465997.pdf>],

Vonderwell, S. (2003). An examination of asynchronous communication experiences and perspectives of students in an online course: a case study. *Internet and Higher Education* 6 (2003). Erişim tarihi 23.04.2011. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MImg&_imagekey=B6W4X-47W36MG-61&_cdi=6554&_user=691275&_pii=S1096751602001641&_origin=gateway&_coverDate=03%2F31%2F2003&_sk=999939998&_view=c&_wchp=dGLzVzbzSkzk&_md5=f62820fb29b2bf1f6bdc00a8911ea870&_ie=/sdarticle.pdf

Wikipedia (2011a). *Podcast*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Podcasting> Erişim tarihi 17.01.2011.

Wikipedia (2011b). *Wiki*. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Wiki> Erişim tarihi: 17.01.2011.

Winfield, W., Mealy, M. & Scheibel, P. (1998). Design considerations for enhancing confidence and participation in web based courses. *Distance Learning '98. Proceedings of the Annual Conference on Distance Teaching & Learning, August 5-7, 1998, Madison, Wisconsin*. Erişim tarihi 23 Nisan 2011. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED422885.pdf>

Yacci, M. (2000). Interactivity demystified: A structural definition for distance education and intelligent CBT. *Educational Technology* 40(4) 5–16. <http://www.ist.rit.edu/~may/interactiv8.pdf>], Erişim tarihi 06.01.2011.

Young, S. & Delves, L. (2009). *Expanding to fit the (blog) space: Enhancing social work education through online Technologies*. Erişim tarihi 11.01.2011. <http://www.ascilite.org.au/conferences/auckland09/procs/young.pdf>

YAZARLARA İLİŞKİN

Doç. Dr. S. Sadi SEFEROĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

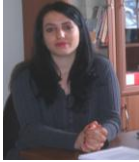

S. Sadi SEFEROĞLU A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Radyo-TV Bölümünü 1980 yılında, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, EYTPE Anabilim Dalındaki lisans öğrenimini de 1985 yılında tamamladı. Yüksek Lisans derecelerini 1989 ve

1993 yıllarında, doktora derecesini de 1996 yılında New York'ta Columbia Üniversitesi-Teachers College'dan aldı. Columbia Üniversitesinde bulunduğu yıllarda üniversite personeline ve öğrencilere giriş düzeyinde bilgisayar, internet ve web tasarımı konularında dersler verdi. Yine aynı üniversite bünyesinde bulunan "National Center for Restructuring Education, Schools, and Teaching" isimli birimde "Eğitimde Teknoloji Kullanımı" konusunda doktora sonrası çalışmalarda bulundu. Eğitimde yeni teknolojiler, web tasarımı ve çoklu ortamlar konularında Columbia Üniversitesi ve Hunter College'da çeşitli projelerde görev aldı. 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri bölümünde çalışmaya başladı. Halen aynı fakültenin Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2009 Yılından beri Hacettepe Üniversitesi Dijital Medya Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü görevini yürütmektedir. Eğitimde teknoloji uygulamaları, teknoloji politikaları, öğretim materyali geliştirme, öğretmen eğitimi, meslek içinde eğitim ve iletişim teknolojileri ilgi alanları arasındadır.

Hacettepe Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü
E-Posta adresi: sadi@hacettepe.edu.tr
Web: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/>

Arş. Gör. Dilek DOĞAN
Atatürk Üniversitesi KKEF BÖTE Bölümü

Dilek DOĞAN 2009 yılında Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünden mezun oldu. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi BÖTE bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, BÖTE Anabilim Dalında yüksek lisans programına devam etmektedir. Uzaktan eğitim, çevrimiçi öğrenme ortamları, üç boyutlu sanal ortamlar ilgi alanları arasındadır.

E-Posta adresi: dilekdogan@atauni.edu.tr

Duygu DUMAN
Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, Ankara

Duygu DUMAN 2008 yılında Atatürk Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünden mezun olmuştur. Hacettepe Üniversitesi BÖTE Yüksek Lisans öğrencisidir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Bilişim Teknolojileri Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Eğitimde teknoloji uygulamaları, çevrimiçi öğrenme, uzaktan eğitim, öğretmen yeterlikleri ilgi alanları arasındadır.

E-Posta: duyguduman@hacettepe.edu.tr